

AMNESTY INTERNATIONAL PUBLIC STATEMENT

15 September 2021 EUR 44/4726/2021

TÜRKİYE: 4. YARGI PAKETİ YARGI SİSTEMİNDEKİ DERİN KUSURLARI GİDERMEKTE YETERSİZ KALİYOR

Yeni İnsan Hakları Eylem Planı'nın¹ açıklanmasının ardından hükümet, İnsan Hakları Eylem Planı Uygulama Takvimi'nde belirlendiği üzere, "yargı bağımsızlığı ve adil yargılanma hakkının güçlendirilmesi, hukuki öngörülebilirlik ve şeffaflığın geliştirilmesi, kişinin maddi ve manevi bütünlüğü, özgürlük ve güvenliği ile özel hayatının korunmasında öncelikli adımlar atılması"² şeklinde ifade edilen amaçla 4. yargı paketini³ yasalaştırdı. 8 Temmuz 2021'de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulu'nda kabul edilen yargı paketi; Ceza Muhakemesi Kanunu, İdari Yargılama Usulü Kanunu ve Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikleri kapsamakta ve yargısal etkinlik, adil yargılama usulleri, tutuklama ve adli kontrol tedbirleri ile kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadeleyle ilişkin hükümler getirmektedir. Önceki paketlerde⁴ olduğu gibi, 4. yargı paketi de yargı sistemindeki temel sorunlara ve ülkede insan haklarının kötüye giden durumuna ilişkin çözümler getirmek amacıyla yasalaştı. Uluslararası Af Örgütü, söz konusu yargı paketiyle yapılan kanun değişikliklerinin Türkiye'nin yasalarını uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uygun hale getirmekte yetersiz kaldığı ve daha ziyade, yargı bağımsızlığındaki gitgide derinleşen aşınmayla tarif edilen bir sistemin kenar köşelerini onarmaya çalıştığı kanaatinde. Yasal ve yargısal değişiklikler, hükümetin yersiz müdahalelerine maruz kalmayan ve görevlerini uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına tam bir uygunluk içinde yerine getirebilen, bağımsız ve tarafsız bir yargı sistemini güvence altına alacak somut tedbirler getirmediği sürece bu son yargı paketi, yüzeysel değişikliklerden ibaret olacak ve ülkenin son derece kusurlu yargı sisteminde köklü değişiklikler yapmakta yetersiz kalacaktır.

YARGISAL ETKİNLİK VE ADİL YARGILAMA USULLERİNE İLİŞKİN YENİ DÜZENLEMELER

Yeni yargı paketi, "yargılamada yaşanan gecikmelerin önüne geçilmesi ve makul sürede yargılanma hakkının daha etkin korunması amacıyla" İdari Yargılama Usulü Kanunu ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nda değişiklikler yapmaktadır. Yapılan değişiklikler ile İdari Yargılama Usulü Kanunu kapsamında hem birinci derece hem de ikinci derece idari yargı mercilerinin bireysel başvurulara yanıt verme süresi 60 günden 30 güne indirilmiş ve idari anlaşmazlıklarda idare mahkemelerine gerekçeli kararlarını 30 gün içinde açıklama zorunluluğu getirilmiştir. Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında; bilişim sistemleri, banka veya kredi kurumları ya da banka veya kredi kartlarının kullanımıyla işlenen mali suçlarda hızlı karar verilebilmesi için suçun işlendiği yer mahkemesine ek olarak mağdurun yerleşim yeri mahkemeleri de yetkili hale getirilmiştir. Yapılan diğer değişiklikler, iddianamenin ayrıntıları ve duruşma tarihleri gibi davaya ilişkin bilgilerin telefon, telgraf, faks ve e-posta yoluyla bildirilmesini sağlayarak, suçun sanığı veya mağduruyla ya da davacıyla iletişimde etkinliği artırmaktadır.

Bu yeni değişiklikler yargı süreçlerinin etkinliğini artırmayı ve makul süre içinde adil yargılanma hakkını güçlendirmeyi amaçlayan olumlu adımlar olsa da yargı pratiği ve mevzuattaki eksiklikleri gideren teknik araçlarla sınırlı kalmaktadır. Etkin, şeffaf ve iyi işleyen bir yargı sisteminin temeli, hakimlerin ve savcılarının bağımsızlığının ve tarafsızlığının güvence altında olmasıdır. Türkiye, Dünya Adalet Projesi'nin (World Justice Project) Hukukun Üstünlüğü Endeksi'ne göre 2020'de 128 ülke

¹ İnsan Hakları Eylem Planı: Özgür Birey, Güçlü Toplum; Daha Demokratik Bir Türkiye 2 Mart 2021'de yayımlandı, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf>; Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Yeni eylem planı, insan haklarına verilen derin hasarı onarma konusunda kaçırılmış bir fırsattır*, 25 Mart 2021, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-yeni-eylem-planı-insan-haklarına-verilen-derin-hasarı-onarma-konusunda-kacirilmis-bir-firsattir>

² <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss274.pdf>

³ Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7331 Sayılı Kanun), <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-8.htm>

⁴ Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Yargı Reformu Paketi İle Adalet Sistemindeki Ciddi Kusurları Giderme Fırsatı Kaçırıldı*, 17 Ekim 2019, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-yargı-reformu-paketi-ile-adalet-sistemindeki-ciddi-kusurlari-giderme-firsati-kacirildi>; Uluslararası Af Örgütü, *Yasal Değişiklikler İfade Özgürlüğünün Gereğini Yerine Getirmekten Uzak* [İngilizce], 30 Nisan 2013, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2013/04/turkey-legal-reforms-fall-short-freedom-expression/>

arasında 107. sırada yer aldı.⁵ Temel haklara saygı konusunda 128 ülke arasında 123. sıradaydı. Yargı bağımsızlığı, insan haklarına saygının temel unsurudur.⁶

4. yargı paketi, önceki yargı paketleri gibi, yargı bağımsızlığındaki gerilemeyi tersine çevirecek ve Türkiye’de yargıyı yürütmenin müdahalesine karşı koruyacak tedbirler getirmekte yetersiz kalmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, yargının bağımsız ve tarafsız olmamasının, ülkedeki yargı kurumlarının etkin işleyişini olumsuz etkileyen birincil temel sebep olduğu kanaatinde.

Hakimlerin ve savcılarının atama, terfi, tayin, disiplin ve görevden alma süreçlerinden sorumlu olan Hâkimler ve Savcılar Kurulu’nun yapısı uluslararası standartları karşılamamakta ve yargı bağımsızlığı için yeterli güvenceler sağlamamaktadır. Kurulun 13 üyesinden dördü doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından, yedisi ise Cumhurbaşkanı’nın Genel Başkanı da olduğu iktidar partisi ile koalisyon ortağının çoğunluk sağladığı TBMM tarafından atanmaktadır. Kalan iki üye kurula başkanlık eden Adalet Bakanı ile yardımcısından oluşmakta, bu kişiler de yine Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır. Kurulun hiçbir üyesi aynı görevdeki diğer hakimler tarafından seçilmemektedir.⁷ Hâkim ve savcılara yönelik kovuşturmalar, yaygın gözaltılar, yargı süreci olmaksızın gerçekleştirilen ihraçlar ve keyfi tayin kararları ile avukatlara yönelik yıpratıcı soruşturmalar ve kovuşturmalar karşısında hakimler ve savcılar görevlerini yerine getirirken yersiz baskı altında kalmaya devam etmektedir.

Yargı bağımsızlığının sağlanması adına yapılacak en önemli değişiklik, hükümetin yersiz siyasi müdahalelerine maruz kalmamasını sağlamak için Hâkimler ve Savcılar Kurulu’nun yapısında yapılmalıdır. Yargı bağımsızlığını dikkate almayan hiçbir yargı paketi girişimi, Türkiye’de insan hakları güvencelerinin sistematik sorunlarına çözüm olmayacaktır.

Uluslararası Af Örgütü ayrıca TBMM’nin, 18 Temmuz’da, kamu çalışanlarını terör örgütleriyle iltisaklı oldukları iddiasıyla ihraç etme ve “terör” eylemleri şüphelilerini 12 güne kadar gözaltında tutma yetkilerini de kapsayan olağanüstü hâl yetkileri⁸ bir yıl daha uzatan hükümler içeren bir torba yasa⁹ çıkarmasından da kaygı duymaktadır. Hâkimler ve Savcılar Kurulu olağanüstü hal yetkilerinin uzatılması sayesinde hakimleri ve savcıları kesin kanıtlar veya yargı süreci olmaksızın keyfi şekilde görevlerinden ihraç edebilir. 2016’daki darbe girişiminin ardından Türkiye yargısının üçte birine karşılık gelen 4 binin üzerinde hâkim ve savcı bu olağanüstü hal yetkileri kapsamında “terör” örgütleriyle bağlantılı oldukları iddiasıyla görevinden ihraç edildi ve bunun sonucunda masumiyet karinesi, adil yargılanma hakkı, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, çalışma hakkı ve dolaşım özgürlüğü ihlalleri de dahil olmak üzere geniş çaplı insan hakları ihlalleri yaşandı.¹⁰ Darbe girişiminden beş yıl sonra, Uluslararası Af Örgütü, yetkililere, yargı üzerindeki yetkiler de dahil olmak üzere, olağanüstü hal yetkileriyle bağlantılı olarak yürütmenin yetkilerini genişleten tüm girişimlere son verme çağrısı yapmaktadır.

KADINLARA YÖNELİK ŞİDDET VE EV İÇİ ŞİDDETLE MÜCADELE

4. yargı paketi Türk Ceza Kanunu’nun eşe karşı işlenen “kasten öldürme” (Madde 82), “kasten yaralama” (Madde 86), “eziyet” (Madde 96) ve “kişiyi hürriyetinden yoksun kılma” (Madde 109) suçlarına ilişkin dört maddesinde değişiklikler yaparak cezayı artırıcı nedenleri eski eşe de uygulanabilir hale getirmekte ve bu suçlar için öngörülen cezaları, suçun boşanmadan sonra işlenmesi halinde artırmaktadır. Değişikliklere ilişkin gerekçelendirmeye göre cezalar, kadınlara yönelik şiddet eylemleriyle daha etkin ve caydırıcı bir biçimde mücadele etmek için artırıldı. Bu değişiklikler, cezayı artırıcı nedenlerin uygulanabilirliğini eski eşlerin şiddet uyguladığı durumlarla sınırlamakta ve bu nedenle cezaların artırılması, Türkiye’nin 1 Temmuz 2021 itibarıyla artık taraf olmadığı İstanbul Sözleşmesi’nin gerektirdiği gibi tüm kadınlar ve kız çocuklar için etkin koruma sağlamamaktadır. Değişiklikler, kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddet sorununa yönelik toplumsal cinsiyete dayalı bir perspektif sunmamakta; daha ziyade, cezayı artırıcı unsurları aile kurumu ve evlilikle ilişkilendirerek ailenin dışında kalan veya evli olmayan kadınları dışarıda bırakmaktadır.

⁵ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/Turkey>

⁶ Venedik Komisyonu, Hukukun Üstünlüğü Raporu, CDL-AD(2011)003rev, 2011, para. 41.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-e)

⁷ Venedik Komisyonu, 2017 tarihli Anayasa Değişikliği hakkındaki görüşünde, Hakim ve Savcılar Kurulu’nun yapısını ve üyelerinin atama usullerini belirleyen teklifin yargı bağımsızlığını ciddi tehlikeye soktuğunu ve bu bakımdan oldukça sorunlu olduğunu belirterek, “Avrupa standartlarına göre, Yüksek Yargı Konseyi’nin en azından önemli bir kısmının aynı görevdeki diğer hakimler tarafından seçilen hakimler olması gerektiğini” hatırlattı. Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından 21 Ocak 2017 Tarihinde Kabul Edilen ve 16 Nisan 2017 Tarihinde Referandumla Sunulacak Olan Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Venedik Komisyonu’nun Görüşü, CDL-AD(2017)005, 13 Mart 2017.

⁸ TBMM tarafından Temmuz 2018’de kabul edilen 7145 Sayılı Kanun’la hükümetin olağanüstü hal yetkileri uzatıldı.

⁹ 7333 Sayılı Kanun.

¹⁰ Uluslararası Af Örgütü, *Gelecek Karanlık: Türkiye’de İhraç Edilen Kamu Çalışanlarına Yönelik Sonu Gelmeyen Baskılar*, 22 Mayıs 2017, [https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/GelecekKaranlikTRAmnesty\(1\).pdf](https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/GelecekKaranlikTRAmnesty(1).pdf); Uluslararası Af Örgütü, *Dönüşü Olmayan İhraçlar: Türkiye’de Kamudan İhraç Edilenler İçin Etkin Çözüm Yok*, 25 Ekim 2018,

https://www.amnesty.org.tr/public/uploads/files/Dismissals%20report_TR%20version%281%29.pdf

Kadınlara yönelik şiddeti ve ev içi şiddeti önlemek ve bunlarla mücadele etmek için özel olarak tasarlanmış en kapsamlı uluslararası insan hakları sözleşmesi olan İstanbul Sözleşmesi, ayrımcılık yapmaksızın tüm kadınlara ve kız çocuklara koruma sağlamak ve kadınlara yönelik şiddet ve ev içi şiddeti önleme, kadınları ve kız çocuklarını bu türde şiddete karşı koruma ve şiddet eylemlerini yargılama konusunda Avrupa hükümetleri ve diğer hükümetlere yönelik asgari standartları belirlemektedir. İstanbul Sözleşmesi'nin taraf devletlere kadınlara yönelik şiddetle ve ev içi şiddetle mücadele etme ve bunları önleme yükümlülüğü getirmesinin ardından 2012'de çıkarılan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, yürürlüğe girdiği tarihten bu yana geçen dokuz yıl içinde etkin bir şekilde uygulanmadı. Türkiye'de ev içi şiddete maruz kalan kadınların sayısı halen oldukça yüksek. Kadın hakları gruplarının bildirdiğine göre 2020'de en az 300 kadın; 2021'de ise bu değerlendirmenin yayımlandığı eylül ayına dek 200'ün üzerinde kadın öldürüldü.¹¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının uygulanmasını denetlemekten sorumlu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin *Opuz/Türkiye Kararı*'na ilişkin yakın zamanda yaptığı incelemede tespit ettiği üzere, Türkiye, ev içi şiddet mağdurlarına yönelik etkili koruyucu ve önleyici tedbirler almakta ve failere yaptırımlar uygulamakta yetersiz kalmayı sürdürmektedir.¹² Türkiye, 6284 Sayılı Kanun'un getirdiği politikaları, hiçbir temelde ayrımcılık yapmaksızın ve kimseyi arkada bırakmaksızın tüm kadınlar ve kız çocukları için etkili bir biçimde uygulamalı; ayrımcı yargı uygulamaları ve failerin faydalandığı cezasızlık gibi belli başlı sorunlarla kapsamlı bir şekilde mücadele edebilmek için ev içi şiddetin önlenmesinde kayda değer bir gelişme sağlanamamasının ardında yatan nedenleri tespit etmeli ve bunların üzerine gitmelidir.

TUTUKLULUK VE ADLİ KONTROL KARARLARINA İLİŞKİN DEĞİŞİKLİKLER

Türkiye, AİHM tarafından verilen kararlarda ihlal sayısı bakımından Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında ikinci sırada yer almaktadır.¹³ AİHM, 2016'daki darbe girişimin ardından yapılan başvurulardaki kararlarının çoğunluğunda, Madde 5 (kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı) kapsamında en az bir ihlal tespit etmiştir. Bunların birçoğu, Türkiye'de son beş yılda gazetecileri ve medyayı hedef alan baskıların dikkate değer örnekleridir.¹⁴ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AIHS) Madde 5'e yönelik ihlal davaları, başvuru sahiplerinin, Türkiye'nin aşırı geniş tanımlanmış terörle mücadele mevzuatı kapsamında, "terör örgütüne yardım" veya "terör örgütü üyeliği," "terör örgütü propagandası yapmak," "terör örgütüne üye olmamakla birlikte terör örgütü adına suç işlemek" ya da "hükümeti veya anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs" gibi devlete karşı işlenen suçlar dahil olmak üzere terörle bağlantılı suç şüphesiyle tutuklu yargılanmana ilişkindir. AİHM, tüm bu davalarda, işlendiği iddia olunan suçların başvuru sahipleri tarafından işlendiğine ilişkin makul şüphe olmaksızın verilen tutukluluk kararlarının hukuka aykırı olduğuna hükmetti. Ayrıca AİHM, *Demirtaş/Türkiye* ve *Kavala/Türkiye Kararları*'nda, Demirtaş ve Kavala'nın hukuka aykırı tutukluluk hallerinin bir "art niyet" taşıdığına (Madde 18) ve Demirtaş'ın durumunda çoğulculuğu bastırma ve siyasi tartışma özgürlüğünü kısıtlamayı, Kavala'nın durumunda ise bir sivil toplum örgütü lideri ve insan hakları savunucusunu susturmayı amaçladığına karar verdi. Uzun süreli ve haksız tutukluluk kararlarından ve muhalif sesleri bastırmak için kullanılan aşırı geniş terörle mücadele mevzuatından kaynaklanan, uzun zamandır süregelen çok sayıda insan hakları ihlalinin varlığında, 4. yargı paketiyle yapılan yasal değişiklikler, yargı sistemindeki detaylı olarak belgelenmiş kusurlara çözüm getirmemektedir.

Türkiye hükümeti, yargı reformu girişimlerinde, özellikle siyasi güdümlü belirli davalarda AİHM'in bağlayıcı kararlarının Türkiye yargısı tarafından uygulanmasını sağlayacak tedbirlere öncelik vermelidir. Selahattin Demirtaş ve Osman Kavala, tutukluluk hallerinin AIHS Madde 18'i ihlal ettiğine hükmeden AİHM kararlarına rağmen hâlâ cezaevinde tutulmaktadır. Benzer şekilde, savcılar, Demirtaş ve Kavala'nın devam eden tutukluluk hallerini haklı göstermek için, AİHM'in halihazırda yetersiz kabul ettiği "kanıtlara" dayanarak, Demirtaş ve Kavala hakkında temelsiz yeni suçlamalarla iddianameler hazırlamayı sürdürmektedir.

Yargı paketi, olumlu bir adım olarak, sulh ceza hakimliklerinin verdiği tutukluluk ve adli kontrol tedbirlerine ilişkin kararlara itiraz etmeyi mümkün kılan dikey bir başvuru sistemi getirmektedir; ancak paketin etkinliği, uygulamayla ve yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığın güvence altına alınmasıyla ölçülebilecektir. Uluslararası Af Örgütü, AIHS Madde 5.4'ün gerektirdiği gibi, dikey

¹¹ <http://anitsayac.com/?year=2021>

¹² CM/Del/Dec(2020)1390/H46-24, 3 Aralık 2020.

¹³ https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2020_ENG.pdf

¹⁴ Örneğin bkz. Tercan/Türkiye Kararı (Başvuru No: 6158/18, Madde 5 ve 8 ihlali); Bulaç/Türkiye Kararı (Başvuru No: 25939/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Sabuncu ve Diğ./Türkiye Kararı (Başvuru No: 23199/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Alpay/Türkiye Kararı (Başvuru No: 16538/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Ahmet H. Altan/Türkiye Kararı (Başvuru No: 13252/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Mehmet H. Altan/Türkiye Kararı (Başvuru No: 13237/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Ilıcak/Türkiye Kararı (Başvuru No: 1210/17); Aksoy/Türkiye Kararı (Başvuru No: 80/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Taş/Türkiye Kararı (Başvuru No: 72/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Öğreten ve Kanaat/Türkiye Kararı (Başvuru No'ları: 42201/17 ve 42212/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Demirtaş/Türkiye Kararı (Başvuru No: 14305/17 (No 2), Madde 5, 10 ve 18 ihlali); Şık/Türkiye Kararı (Başvuru No: 36493/17, Madde 5 ve 10 ihlali); Kavala/Türkiye Kararı (Başvuru No: 28749/18, Madde 5 ve 18 ihlali); Alparslan Altan/Türkiye Kararı (Başvuru No: 12778/17, Madde 5 ihlali); Baş/Türkiye Kararı (Başvuru No: 66448/17, Madde 5 ihlali); Akgün/Türkiye Kararı (Başvuru No: 19699/18, Madde 5 ihlali).

başvuru sisteminin, tutukluluk kararları üzerinde yargı denetimini aktif biçimde talep etme hakkını güvence altına alacak etkili bir tedbir olarak işlemesi için yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığını onarmayı amaçlayan daha yapısal reformların gerekli olduğu kanaatindeyiz. Asgari bir adım olarak, yürütme makamı, ceza kovuşturmalarına müdahale etmekten kaçınmalı ve yargı mensuplarının yasaları bağımsız ve uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarına uygun bir şekilde uygulamasına izin vermelidir.

Yargı paketiyle getirilen ve ilk bakışta olumlu görünen ancak uygulamada daha ciddi sorunlara yol açabilecek bir diğer düzenleme, devlet güvenliği ve anayasal düzene karşı suçlar dahil olmak üzere bir kısmı Ceza Kanunu'nda tanımlanmış olan ve şüpheli tarafından işlendiğini düşünmek için kuvvetli gerekçelerin varlığı halinde hakimlerin tutukluluğa izin verebileceği "katalog suçlar" olarak bilinen suçları listeleyen Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) Madde 100/3'te yapılan değişikliklerdir. Uluslararası Af Örgütü, yıllar içinde, "katalog suçlar" söz konusu olduğunda hakimlerin sıklıkla, yalnızca Madde 100'ün üçüncü fıkrasında listelenen suçlara, suçlanan kişinin iddia olunan suçu işlediğine ilişkin somut delillere dayalı güçlü bir şüphenin varlığı aranmaksızın atıfta bulunarak, tutukluluğu istisnai olmak yerine zorunlu varsaydığını birçok davada gözlemlemiştir. Dönemin Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks, AIHM'de görülen 10 ifade özgürlüğü davasındaki üçüncü taraf müdahilliğinde CMK Madde 100/3'ün kötüye kullanımına dikkat çekmişti.¹⁵

Yargı paketi, CMK Madde 100/3'e, katalog suçlarda tutukluluk kararlarına gerekçe olarak kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren "somut delilleri" açık bir zorunluluk olarak eklemektedir. Yeni düzenlemenin Madde 100'ün yanlış uygulanmasını düzeltmeyi amaçladığı öne sürülürken, yine katalog suçlar¹⁶ arasında listelenen "cinsel saldırı" ve "çocuklara cinsel istismar" davalarında bu yeni zorunluluk uygulamada sorunları daha da ağırlaştırabilir. Bu suçlarda somut delil toplamanın zorlukları göz önünde bulundurulduğunda, tutukluluk kararları için "somut delillere dayanan kuvvetli şüphe" şartının aranması, bu suçların mağdurlarına sağlanan korumayı zayıflatabilir, ilgili hükümlerin caydırıcı etkisini azaltabilir ve faillerin cezasız kalmasına zemin hazırlayabilir. CMK Madde 100'ün sorunlu niteliği ve uygulaması dikkate alınarak, ilgili maddenin "katalog suçları" düzenleyen üçüncü fıkrası yürürlükten kaldırılmalıdır.

Tutukluluk tedbirini son çare olarak başvurulması gereken bir tedbir haline getirmeye yönelik bir diğer yetersiz girişim, CMK Madde 101'de yapılan değişikliktir. Yeni düzenlemeyle, tutukluluk veya tutukluluğun devamına ilişkin mahkeme kararları, adli kontrol tedbirlerinin yetersiz kalacağına ilişkin kararı gerekçelendiren somut delilleri açıkça göstermek zorundadır. 2 Ağustos'ta, İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi, Madde 101'de yapılan bu değişikliğe rağmen, "somut delilleri gösterme" şartına aykırı bir şekilde Osman Kavala'nın tutukluluğunun devamına karar verdi. Bu son örnek, 4. yargı paketiyle yapılan değişikliklerin, Türkiye mahkemelerinin verdiği haksız ve uzun süreli tutukluluk kararları sorununa çözüm getirmekten uzak olduğunu göstermektedir. Yargı paketi, hukukun temel ilkelerini yargı sisteminde kapsamlı iyileştirmeler gibi sunmakta ancak bu durum gerçekte, Türkiye yargısının hukukun temel ilkelerini bile uygulayamadığını ortaya koymaktadır. Yargı paketinin CMK Madde 170'te değişiklik yapan diğer bir maddesi de bu durumu ispatlar niteliktedir. Yapılan değişikliğe göre, iddianamelerde, yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleri ile ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmeyecek.

¹⁵ Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin Ahmet Hüsrev Altan/Türkiye Davası (No. 13252/17) Alpay/Türkiye Davası (No. 16538/17) Atilla Taş/Türkiye Davası (No. 72/17) Bulaç/Türkiye Davası (No. 25939/17) İlicak/Türkiye Davası (No. 1210/17) Mehmet Hasan Altan/Türkiye Davası (No. 13237/17) Murat Aksoy/Türkiye Davası (No. 80/17) Sabuncu ve Diğ./Türkiye Davası (No. 23199/17) Şık/Türkiye Davası (No. 36493/17) ve Yücel/Türkiye Davası'na (No. 27684/17) üçüncü taraf müdahilliği, <https://rm.coe.int/third-party-intervention-10-cases-v-turkey-on-freedom-of-expression-an/168075f48f>

¹⁶ Tutuklama nedenleri Madde 100 – (1) Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir. İşin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez. (2) Aşağıdaki hallerde bir tutuklama nedeni var sayılabilir: a) Şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olgular varsa. b) Şüpheli veya sanığın davranışları; 1. Delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, 2. Tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma, Hususlarında kuvvetli şüphe oluşturuyorsa. (3) Aşağıdaki suçların işlendiği hususunda somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilir: a) 26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan; 1. Soykırım ve insanlığa karşı suçlar (madde 76, 77, 78), 2. (Ek:6/12/2019-7196/58 md.) Göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti (madde 79, 80) 3. Kasten öldürme (madde 81, 82, 83), 4.(Ek: 6/12/2006 – 5560/17 md.) Silahla işlenmiş kasten yaralama (madde 86, fıkra 3, bent e) ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama (madde 87), 5. İşkence (madde 94, 95) 6. Cinsel saldırı (birinci fıkra hariç, madde 102), 7. Çocukların cinsel istismarı (madde 103), 8.(Ek: 6/12/2006 – 5560/17 md.) Hırsızlık (madde 141, 142) ve yağma (madde 148, 149), 9. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188), 10. Suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç, madde 220), 11. Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar (madde 302, 303, 304, 307, 308), 12. Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar (madde 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315), b) 10.7.1953 tarihli ve 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı (madde 12) suçları. c) 18.6.1999 tarihli ve 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 22. maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında tanımlanan zimmet suçu. d) 10.7.2003 tarihli ve 4926 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda tanımlanan ve hapis cezasını gerektiren suçlar. e) 21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 68. ve 74. maddelerinde tanımlanan suçlar. f) 31.8.1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 110 uncu maddesinin dört ve beşinci fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları. g) (Ek: 27/3/2015-6638/14 md.) 6/10/1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33. maddesinde sayılan suçlar. h) (Ek: 27/3/2015-6638/14 md.) 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen suçlar. (4) (Değişik: 2/7/2012-6352/96 md.) Sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemez.

Yargı sisteminin temel sorunu savcılarının nasıl iddianame hazırlayacaklarını bilmemesi veya hakimlerin gerekçeli karar yazamamasından ziyade, yargı bağımsızlığının güvence altına alınmamış olması nedeniyle uygulamada hukukun temel ilkeleri tatbik edilememektedir.

Yargı paketi aynı zamanda “ceza davalarında adli kontrol sistemini iyileştirmeyi” öngören değişiklikler de getirmektedir. Pakette yer alan maddelere göre, bir adli kontrol tedbirini olan “ev hapsi”nde geçen süre nihai hapis cezasından düşülebilecek. Bu değişiklik olumlu bir adım gibi görünse de, kişi hürriyeti hakkına esaslı bir müdahale olan “ev hapsi” tedbirine, kişilerin insan haklarını kullandıkları için kovuşturuldukları durumlarda, suç teşkil eden bir fiile ilişkin yeterli kanıtlar bulunmaksızın gittikçe daha fazla başvurulması önemli bir endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Ayrıca, yargı paketiyle yapılan değişikliklere göre, sulh ceza hakimlikleri, adli kontrol tedbirinin devam edip etmeyeceğine; soruşturma aşamasında Cumhuriyet Savcısının talebi üzerine en geç her dört ayda bir, kovuşturma aşamasında ise resen karar verebilecektir. Pakette getirilen bir değişiklik, adli kontrol sürelerinin üst limitini düzenlemektedir ve bu süreler hâlâ çok uzundur. Ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren meselelerde üç yıla kadar adli kontrol tedbirini uygulanabilecektir. Devlete karşı işlenen suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu’ndaki suçlar için adli kontrol süresi dört yıla kadar uzatılabilecektir. Türkiye’nin terörle mücadele mevzuatı rutin bir şekilde muhalif sesleri susturmak için kullanıldığından bu yeni değişiklikler, adli kontrol tedbirlerinin keyfi ve kötüye kullanımından kaynaklanan hukuka aykırı hak sınırlandırmalarını daha da vahim hale getirebilecektir.

SONUÇ

4. yargı paketi, insan hakları güvencelerini etkileyen en önemli ve yapısal sorunları çözmekte yetersiz kalmakta ve Türkiye’de insan haklarındaki derin aşınmayı tersine çevirecek somut tedbirler sunmamaktadır. Yargı bağımsızlığını onarma amacı taşımayan hiçbir yargı reformu girişimi, ülkedeki insan hakları güvencelerinin sistematik sorunlarına etkili bir çözüm olmayacaktır.

Uluslararası Af Örgütü, AIHS ve Türkiye’nin hukuki olarak bağlı olduğu diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından güvence altına alınan insan haklarına yönelik ihlallerin temelinde yatan sebeplerin ortadan kaldırılması adına, Türkiye yetkililerini acilen insan haklarının teşvik edilmesi ve korunmasını sağlayacak somut tedbirler almaya çağırılmaktadır. Bu çerçevede, yetkililer;

- Yargı mensuplarının hukukun temel ilkelerini uygulayabilmelerini mümkün kılmak için ceza kovuşturmalarına müdahale etmekten kaçınmalı,
- Yargı sistemini, herkesin temel hak ve özgürlüklerine saygıyı adil ve bağımsız bir biçimde güvence altına alacak şekilde onarmalı,
- Hakimler ve Savcılar Kurulu’nun hükümetin yersiz müdahalelerine maruz kalmasını engellemek için anayasal değişiklikler dahil olmak üzere gerekli adımları atarak kurulun yapısını Avrupa standartlarına uygun hale getirmeli,
- AIHM kararlarının uygulanmasını sağlamalı ve özellikle, keyfi şekilde tutuklu bulunan Osman Kavala ve Selahattin Demirtaş’ı derhal ve koşulsuz olarak serbest bırakmalı,
- Mevcut durumda Türkiye’de insanların temel haklarını kısıtlamak için kullanılan Terörle Mücadele mevzuatı ve ilgili diğer yasalardaki sorunlu maddeleri uluslararası insan hakları hukuku ve AIHM içtihadına uygun hale getirmeli,
- Yargı paketinde kabul edildiği üzere, tutukluluğun son çare olarak başvurulması bir tedbir olmasını sağlamalı ve sadece ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarını kullandıkları için siyasetçiler, aktivistler, gazeteciler, insan hakları savunucuları ve diğer kişilere karşı rutin bir şekilde keyfi gözaltı ve kovuşturmalara başvurulmasına son vermeli,
- Ev içi şiddete maruz bırakılan kişiler için koruyucu ve önleyici tedbirlerin, failere karşı ise yaptırımların etkin biçimde uygulanmasını ve 6284 Sayılı Kanun’un maddelerinin uygulanmasını sağlamalıdır.